

Katarzyna Bilewska

Przesłanki automatycznego umorzenia udziałów w spółce z o.o.

Palestra 51/9-10(585-586), 268-271

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Prawo handlowe

PRZESŁANKI AUTOMATYCZNEGO UMORZENIA UDZIAŁÓW W SPÓŁCE Z O.O.

Umorzenie udziałów w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością może nastąpić także bez uchwały zgromadzenia wspólników, w razie ziszczenia się określonego umową spółki z o.o. zdarzenia (art. 199 § 4 i 5 k.s.h.). Kluczowe znaczenie ma w tym przypadku prawidłowe sprecyzowanie w umowie spółki owego faktu stanowiącego przesłankę umorzenia, i to zarówno z punktu widzenia czytelności i jednoznaczności zastosowanego opisu „zdarzenia”, jak i jego charakteru, wskazującego pośrednio także na cel stosowania umorzenia automatycznego.

1. Istotą umorzenia udziału jest jego wygaśnięcie, wiążące się z utratą uczestnictwa wspólnika w spółce, ale niepołączone z rozwiązaniem spółki¹. Umorzenie udziałów w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością może przybrać postać umorzenia dobrowolnego, dokonywanego za zgodą wspólnika, lub też przymusowego, przeprowadzanego bez takiej zgody, na zasadach określonych umową spółki (art. 199 § 1 k.s.h.). W obu przypadkach można go dokonać zasadniczo tylko wtedy, gdy przewiduje to umowa spółki z o.o. i została powzięta odpowiedniej treści uchwała wspólników. Wyjątkiem od tej ostatniej reguły jest możliwość umorzenia udziału bez podjęcia uchwały przez zgromadzenie wspólników, na skutek wystąpienia zdarzenia przewidzianego umową spółki (art. 199 § 4 i 5 k.s.h.).

2. Instytucja ta, niemająca w przeciwieństwie do powyższych typów umorzenia, ustalonej w języku prawnym terminologii, określana bywa mianem umorzenia

¹ T. Siemiątkowski, R. Potrzeszcz (w:) J. P. Naworski, K. Strzelczyk, T. Siemiątkowski, R. Potrzeszcz, *Komentarz do Kodeksu spółek handlowych, Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*, pod red. R. Potrzeszcza i T. Siemiątkowskiego, Warszawa 2001, s. 332.

„automatycznego”² bądź „szczególnego”³. Jest ona nowym, nieznanym Kodeksowi handlowemu, rozwiązaniem⁴, a w związku z tym szeroko dyskutowanym w piśmiennictwie, które sformułowało szeroki katalog zdarzeń, możliwych do wskazania w umowie spółki jako przesłanka umorzenia. Rozbieżności w tej kwestii w istotnym zakresie wyjaśniają rozważania Sądu Najwyższego zawarte w uzasadnieniu do wyroku z 12 maja 2005 r., V CK 562/04 (OSNC 2006, z. 4, poz. 70). Sąd Najwyższy przesądził w nim dwie doniosłe kwestie. Po pierwsze wskazał, iż zdarzenie skutkujące umorzeniem automatycznym „musi być oznaczone dokładnie i w sposób wykluczający czynnik uznania w zakresie jego ustalenia przez zarząd spółki”. Po drugie *explicite* wykluczył wykorzystywanie instytucji umorzenia przymusowego (i automatycznego) do usunięcia wspólnika z przyczyn objętych hipotezą art. 266 k.s.h., czyli wyłączeniem wspólnika, które może mieć miejsce z „ważnych powodów”. Odmówił zatem automatycznemu umorzeniu charakteru sankcji za określone działania lub zaniechania wspólnika.

3. Konstrukcja automatycznego umorzenia udziału determinuje postulat czytelności i jednoznaczności określenia zdarzenia warunkującego umorzenie. Skoro tryb umorzenia automatycznego jest następstwem samego tylko zdarzenia wskazanego w umowie spółki, jego sformułowanie i właściwa interpretacja nie mogą nasuwać żadnych wątpliwości. Wystąpienie takiego zdarzenia jest bowiem konieczną i jednocześnie wystarczającą przesłanką umorzenia automatycznego, dla którego nie jest wymagana zasadniczo żadna inna czynność, a w szczególności uchwała organu spółki⁵. Umorzenie automatyczne nie podlega także, w przeciwieństwie do dobrowolnego i przymusowego, których warunkiem jest uchwała wspólników, kontroli udziałowców ani też weryfikacji sądowej. Ostatnim momen-

² Za takim nazewnictwem opowiada się większość przedstawicieli piśmiennictwa, zob. A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych, Komentarz do art. 1–300 k.s.h.*, t. I, Zakamycze 2005, s. 875; K. Kopczyńska-Pieczniak, *Ustanie członkostwa w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością*, Zakamycze 2002, s. 217 i n.; R. L. Kwaśnicki (red.), *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*, Warszawa 2005, s. 501 i n.; M. Rodzyńkiewicz, *Kodeks spółek handlowych, Komentarz*, Warszawa 2005, s. 327 i n.; J. A. Strzępka, E. Zielińska (w:) J. A. Strzępka, E. Zielińska, W. Popiołek, P. Piniór, H. Urbańczyk, *Kodeks spółek handlowych, Komentarz, Orzecznictwo*, pod red. J. A. Strzępki, Warszawa 2003, s. 551 i n.; S. Trojanowski, *Umorzenie udziałów w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością jako sankcja* (w:) *Kodeks spółek handlowych po pięciu latach*, Wrocław 2006, s. 605 i n.

³ Tak A. Szajkowski (w:) S. Sołtyński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks spółek handlowych, Komentarz do artykułów 151–300*, t. II, Warszawa 2002, s. 336–337; oraz A. Kawalko, *Umorzenie udziałów w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością*, Zakamycze 2006, s. 149 i n.

⁴ Por. A. Kawalko, *Umorzenie...*, s. 149 i n.

⁵ Umorzenie automatyczne może jednak nastąpić bądź z czystego zysku, bądź przez obniżenie kapitału zakładowego (art. 199 § 7 k.s.h.), a w tym drugim przypadku deklaracyjną uchwałę w sprawie obniżenia podejmuje zarząd spółki, który jednakże ma kompetencję następczą, a raczej zobowiązanie do podjęcia uchwały o obniżeniu, jeżeli wystąpi przesłanka umorzenia automatycznego; nie ma natomiast uprawnienia do decydowania, czy umorzenie ma nastąpić, zob. A. Kawalko, *Umorzenie...*, s. 153 i cytowana tam literatura.

tem, w którym wspólnicy mają wpływ na jego kształt, jest przyjęcie odpowiednich postanowień umowy spółki. Stąd zdarzenie inicjujące automatyczne umorzenie udziałów powinno zostać określone precyzyjnie oraz tak, aby jego nastąpienie i chwila zajścia nie budziły wątpliwości interpretacyjnych⁶. Powinno mieć charakter jednostkowy, obiektywnie stwierdzalny, a fakt jego zaistnienia powinien być łatwy do udowodnienia⁷. Innymi słowy, przesłanka umorzenia automatycznego ma być wprost oczywista, a jakakolwiek jej ocena – zbędna i pozbawiona celowości⁸. Nie ma tutaj bowiem miejsca na uznaniowość⁹.

4. Pod pojęciem przesłanek umorzenia automatycznego należy rozumieć zarówno zdarzenia dotyczące spółki¹⁰, jak i wspólnika¹¹, o ile spełniają powyższy postulat oczywistości i możliwości jednoznacznego, obiektywnego stwierdzenia, zatem nie mają charakteru uznaniowego. Sformułowanie przesłanek umorzenia musi ponadto pozostawać w zgodzie z ustawą, naturą stosunku prawnego spółki z o.o. oraz zasadami współżycia społecznego, a także nie może zmierzać do obejścia ustawy (art. 2 k.s.h. w związku z art. 353¹ k.c. oraz art. 58 k.c.)¹². Kumulatywne spełnienie tych kryteriów daje podstawę do ustalenia pewnego katalogu przykładowych zdarzeń determinujących umorzenie automatyczne. Po pierwsze należą doń zdarzenia przyszłe i pewne, a więc terminy, upływ określonego czasu (np. udziały wspólnika ulegają umorzeniu po upływie określonego czasu od powstania spółki lub wskutek śmierci wspólnika)¹³. Po drugie obejmuje on zdarzenia przyszłe, ale niepewne (warunki *sensu stricto*), związane z funkcjonowaniem spółki z o.o. (np. wykazanie straty przez sprawozdania finansowe za kolejne lata obrotowe określonej wysokości, niepowołanie bądź odwołanie określonego wspólnika ze składu zarządu; zmiana przedmiotu działalności spółki, podwyższenie bądź obniżenie kapitału zakładowego¹⁴). Po trzecie postuluje się zaliczenie doń warunków odnoszących się do osoby wspólnika (np. zajęcie udziałów w trybie egzekucji, ogłoszenie upadłości, ustanie bytu prawnego wspólnika będącego osobą prawną, wyrok karny, utrata uprawnień zawodowych¹⁵).

⁶ Zob. A. Opalski, *Kapitał zakładowy, Zysk, Umorzenie*, Warszawa 2002, s. 304.

⁷ Tak A. Kawałko, *Umorzenie...*, s. 152–153; podobnie K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Ustanie...*, s. 228.

⁸ S. Trojanowski, *Umorzenie udziałów...*, s. 606.

⁹ Tak też wyrok SN z 12 maja 2005 r., V CK 562/04, OSNC 2006, nr 4, poz. 70.

¹⁰ Na konieczność powiązania przesłanek umorzenia wyłącznie z okolicznościami dotyczącymi spółki wskazują T. Siemiątkowski, R. Potrzeszcz (w:) J. P. Naworski, K. Strzelczyk, T. Siemiątkowski, R. Potrzeszcz, *Komentarz...*, s. 335.

¹¹ Tak też A. Kawałko, *Umorzenie...*, s. 153; K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Ustanie...*, s. 228.

¹² Por. K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Ustanie...*, s. 228.

¹³ Zob. A. Kawałko, *Umorzenie...*, s. 152, a także A. Kidyba, *Kodeks...*, s. 875; oraz K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Ustanie...*, s. 228.

¹⁴ Zob. A. Szajkowski (w:) S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks...*, s. 336.

¹⁵ Tak A. Kawałko, *Umorzenie...*, s. 154.

5. Ta ostatnia grupa potencjalnych zdarzeń stanowiących przesłankę umorzenia automatycznego nasuwa jednak pewne wątpliwości. Jak bowiem wyżej wskazano, Sąd Najwyższy stanął na stanowisku, iż instytucja umorzenia nie może służyć celom wykluczenia wspólnika ze spółki z przyczyn objętych hipotezą regulacji wyłączenia wspólnika, ponieważ stanowiłoby to obejście art. 266 k.s.h.¹⁶. Wyłączenie wspólnika ze spółki z o.o. może natomiast nastąpić z „ważnych przyczyn”, które nie muszą mieć charakteru zawinionego¹⁷ i których różnorodny katalog nie ma charakteru zamkniętego¹⁸. Obejmuje on w szczególności np. działanie na szkodę spółki, podjęcie konkurencyjnej wobec niej działalności, ale także niemożność realizowania swoich praw i obowiązków wskutek wyjazdu za granicę czy długotrwałej choroby¹⁹. Wyłączenie ze swej istoty ma więc charakter sankcji skierowanej przeciwko wspólnikowi, który zasadniczo, z różnych powodów, narusza swoje podstawowe obowiązki wobec spółki²⁰. Takiej sankcji nie można natomiast wiązać z instytucją automatycznego umorzenia udziału²¹, przede wszystkim z uwagi na wykładnię systemową i celowościową, zdeterminowaną istnieniem odrębnej instytucji wyłączenia wspólnika. W konsekwencji przyjmuje się, iż umorzenie automatyczne powinno być albo ściśle związane z funkcjonowaniem spółki, albo też chronić interes wspólników objętych umorzeniem²², zmierzając wręcz do przeciwdziałania sytuacjom naruszania uzasadnionych interesów niektórych uczestników spółki z o.o.²³ W tym ujęciu *ratio legis* instytucji umorzenia automatycznego jawi się jako wprost przeciwne do celu, jakiemu służy wyłączenie wspólnika. W konsekwencji, podziеляjąc pogląd Sądu Najwyższego, przy formułowaniu stosownych postanowień umowy spółki należy pominąć w katalogu zdarzeń powodujących umorzenie automatyczne takie okoliczności, które dotyczą osoby wspólnika i mogłyby skutkować jego wyłączeniem ze spółki z ograniczoną odpowiedzialnością.

Katarzyna Bilewska

¹⁶ Zob. wyrok SN z 12 maja 2005 r., V CK 562/04, OSNC 2006, z. 4, poz. 70.

¹⁷ Tak zgodnie T. Dziurzyński, Z. Fenichel, M. Honzatko, *Kodeks handlowy, Komentarz* (reprint), Łódź 1999, s. 308; A. Kidyba, *Kodeks...*, s. 1208; K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Ustanie...*, s. 164; T. Siemiątkowski, R. Potrzeszcz (w:) J. P. Naworski, K. Strzelczyk, T. Siemiątkowski, R. Potrzeszcz, *Komentarz...*, s. 548; Z. J. Roszewski, *Zmiany podmiotowe w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością*, Warszawa 2000, s. 133–135.

¹⁸ Zob. np. Z. J. Roszewski, *Zmiany podmiotowe...*, s. 133–134.

¹⁹ Por. A. Kidyba, *Kodeks...*, s. 1208.

²⁰ Por. A. Szajkowski (w:) S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks...*, s. 667 i cytowana tam literatura.

²¹ Do takich wniosków prowadzi wyrok SN z 12 maja 2005 r., V CK 562/04, OSNC 2006, z. 4, poz. 70; tak też K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Ustanie...*, s. 225–227, a także T. Siemiątkowski, R. Potrzeszcz (w:) J. P. Naworski, K. Strzelczyk, T. Siemiątkowski, R. Potrzeszcz, *Komentarz...*, s. 333 i n. Odmienne poglądy w piśmiennictwie prezentują np. A. Kawalko, *Umorzenie...*, s. 145 i n.; A. Kidyba, *Kodeks...*, s. 875; M. Rodzynkiewicz, *Kodeks...*, s. 329.

²² Zob. wyrok SN z 12 maja 2005 r., V CK 562/04, OSNC 2006, z. 4, poz. 70.

²³ A. Szajkowski (w:) S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks...*, s. 336–337.